

Bina Tercümesi

Ömer Necâti

Ankara 1985

Bismillahirrahmanirrahim

*Elhamdii lillahi Rabbi Aleniyn, Vesselatu vesselamu ala Rasülin
Muhammedin ve ala alibi ve sahibi ecmeiyn.*

Bu Kitap , Sarf konusunu içeren Bina Kitabıdır.

Bismillahirrahmanirrahim

Ey İlim Talibi!

Sen bil ki *tasrif* , otuz beş *bab*dır. Onlardan altısı *sülası mücerred* içindir.

1. Bab: Bu babın vezni *Feale ,yef'ulu* dur.

Alameti, *aynul fi'lin ,mazide meftuh , muzaride mezmum* olmasıdır.

Mevzunu , binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.

Örnek cümlelerin anlamları:

Zeyd , Amr'a yardım etti.

Zeyd , çıktı.

Müteaddi fiil: *Failin* (öznenin) yaptığı işin, *mefulu bihe* (nesneye) geçtiği fiildir.

Lazım fiil :*Failin* işinin *mefulu bihe* geçmediği, o işin *failin* kendi üzerinde kaldığı fiildir.

2. Bab: Bu babın vezni *Feale ,yef'ulu* dur.

Alameti, *aynul fi'lin ,mazide meftuh , muzaride meksur* olmasıdır.

Mevzunu , binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.

Örnek cümlelerin anlamları:

Zeyd , Amr'i dövdü..

Zeyd , oturdu.

3. Bab: Bu babın vezni *Feale ,yef'alu* dur.

Alameti, *aynul fi'lin , mazide ve muzaride meftuh* olmasıdır.

Mevzunu , binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.

Örnek cümlelerin anlamları:

Zeyd , kapıyı açtı..

Zeyd , gitti.

4. Bab: Bu babın vezni *Feile ,yef'alu* dur.

Alameti, *aynul fi'lin ,mazide meksur , muzaride meftuh* olmasıdır.
Mevzunu , binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları:

Zeyd , meseleyi bildi.

Zeyd , korktu.

5. Bab: Bu babın vezni *Feule ,yef'ulu* dur.

Alameti, *aynul fi'lin ,mazide ve muzaride mezmun* olmasıdır.
Mevzunu , binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları:

Zeyd ,güzel oldu.

6. Bab: Bu babın vezni *Feile ,yef'lu* dur.

Alameti, *aynul fi'lin ,mazide ve muzaride meksur* olmasıdır.
Mevzunu , binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları:

Zeyd , Amr'i faziletli zannetti.

Zeyd , varis oldu.

Otuz beş babdan onikisi, sülasi üzerine ziyade olanlara aittir. Bunlar üç çeşittir.

Birinci çeşitte, *sülasi* üzerine tek bir harf *ziyade* edilmiştir. **Bu da üç babdır.**

1. Bab: Bu bab, *if'al* babıdır.

Alameti, *mazisinin , evveline bir hemze* ziyadesi ile dört harfli olmasıdır.
Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları:

Zeyd , Amr'a ikram etti.

Adam, sabahladı..

2. Bab: Bu bab , *tef'il* babı dır.

Alameti, *faul fi'l ile aynul fi'l* arasına *aynul fi'l* cinsinden bir harf ziyadesi ile,
mazisinin dört harfli olmasıdır.
Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.

Örnek cümlelerin anlamları:

Kesret (çokluk) bazen *fiilde* olur.
Zeyd , kabeyi çok tavaf etti..

Kesret (çokluk) bazen *failde* olur.
Çok deve öldü

Kesret (çokluk) bazen *mefulde* olur
Zeyd, çok kapı kapattı.

3. Bab: Bu bab , **mufa’ale babı** dır.

Alameti, *faul fi’l* ile *aynul fi’l* arasında bir *elif* harfi ziyadesi ile, *mazisinin* dört harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları:

Zeyd , Amr ile vuruştu.
Allah (cc) , onları öldürdü.

İkinci çeşitte sülasi mücerred üzerine iki harf ziyade edilmiştir. **Bu da beş babdır.**

1. Bab: Bu bab , **infi’al babı** dır.

Alameti, evveline bir *hemze* ve bir *nun* harfi ziyadesi ile, *mazisinin* beş harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları:

Camı kıldım. O cam da kırıldı.

Mütavat ; Müteaddi fiilin *taalluku* sebebiyle fiilin eserinin *meful* üzerinde hasıl olmasıdır.

Camın kırılması bir eserdir ki ,
müteaddi olan kırmak fiilinin cama *taalluku* sebebiyle hasıl olmuştur.

2. Bab: Bu bab , **ifti’al babı** dır.

Alameti, evveline bir *hemze* ve *faul fi’l* ile *aynul fi’l* arasında bir *te* harfi ziyadesi ile, *mazisinin* beş harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları:

Develeri topladım. O develer de toplandılar.

3. Bab: Bu bab , *if’ ilal* *babı* dır.

Alameti, evveline bir *hemze* ve sonuna da *lamul fi’l* cinsinden bir harfin ziyadesi ile,
mazisinin beş harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları:

Zeyd’de az bir kızarıklık olduğu zaman , *Zeyd kizardı* denilir.

Zeyd’de çok kızarıklık olduğu zaman , *Zeyd çok kizardı* denilir.Bu örnekte lazımlı bir fiilin

Mubalağası sözkonusudur.

Bu bina , ayrıca , renkler ve ayıplar için de gelmektedir.

Zeyd kırmızılaştı.

Zeyd tek gözlü oldu.

4. Bab: Bu bab , *tefe’ul* *babı* dır.

Alameti, evveline bir *te* ve *faul fi’l* ile *aynul fi’l* arasına *aynul fi’l* cinsinden bir harf in ziyadesi ile,
mazisinin beş harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları:

İlmi , mesele mesele öğrendim.

Tekelliüp: Matlubu azar azar tahsil etmek ,bir şeyden sonra başka bir şey yaparak
,

zorluk çekerek matlubu elde etmektir.

5. Bab: Bu bab , *tefa’ul* *babı* dır.

Alameti, evveline bir *te* ve *faul fi’l* ile *aynul fi’l* arasına bir *elif* harfi ziyadesi ile,
mazisinin beş harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları:

Zeyd, Amr’dan uzaklaştı.

Kavim, kavimle sulh etti, barıştı.

Üçüncü çeşitte sülasi mücerred üzerine üç harf ziyade edilmiştir. **Bu da dört babdır.**

1. Bab: Bu bab , *istif’al babı* dır.

Alameti, evveline *hemze*, *sin* ,*te* harflerinin ziyadesi ile, *mazisinin* altı harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları

Zeyd , malı çıkardı.

Çamur taşlaştı.

Allah’tan (cc) bağışlanmamı istiyorum.

2. Bab: Bu bab , *if’’yal babı* dır.

Alameti, evveline bir *hemze* ve *aynul fi’l* ile *lamul fi’l* arasına *aynul fi’l* cinsinden bir başka harf ve bir *vav* harfinin ziyadesi ile,
mazisinin altı harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları

Arz üzerinde az nebatat bittiği zaman , “Arz yeşillendi “ denilir.

Arz üzerinde çok nebatat bittiği zaman , “Arz çok yeşillendi, yemyeşil oldu “ denilir.

3. Bab: Bu bab , *if’’ivval babı* dır.

Alameti, evveline bir *hemze* ve *aynul fi’l* ile *lamul fi’l* arasına iki *vav* harfinin ziyadesi ile,
mazisinin altı harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları

Develer az bir süratle yürüdüğü zaman “ Develer yürüdü” denilir.

Develer süratli yürüdüğü zaman “ Develer çok hızlı yürüdü” denilir.

4. Bab: Bu bab , *if’’ılat babı* dır.

Alameti, evveline bir *hemze* ve *aynul fi’l* ile *lamul fi’l* arasına iki bir *elif* , sonuna da *lamul fi’l* cinsinden bir başka harfin ziyadesi ile,
mazisinin altı harfli olmasıdır.Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.

Örnek cümlelerin anlamları

Zeyd’de az bir kızarıklık olunca, “ Zeyd , kıizardı” denilir.

Zeyd’de fazla kızarıklık olunca, “ Zeyd , çok kıizardı” denilir.

Zeyd’de çok fazla kızarıklık olunca, “ Zeyd , çok fazla kıizardı, kıpkırmızı oldu” denilir.

Otuz beş babın bir tanesi de rubai mücerred içindir. O, tek bir babdır.
Alameti, bütün harfleri asli olmak şartıyla mazisinin dört harfli olmasıdır.
Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları

Zeyd, taşı yuvarladı.
Zeyd, boynunu büktü

Aslen sülasi olup da, rubai mücerrede mülhak olan altı bab vardır.

Mülhak; *Mülhak* ile, *mülhakun bih* olan iki kelimenin mastarlarının aynı olması ,yani aynı vezinde gelmesi demektir.
Burada açıklanacak olan *mülhak*
altı babın hepsinin vezni, *rubai mücerred* vezni ile , *sükun* ve *harekelerde* aynı
özellikleri taşımaktadır.

1. Bab:

Alameti, *faul fi'l* ile *aynul fi'l* arasına bir *vav* harfinin ziyadesi ile, *mazisinin* dört harfli olmasıdır.
Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları

Zeyd , yaşlandı, gücsüz kaldı.

2. Bab:

Alameti, *faul fi'l* ile *aynul fi'l* arasına iki bir *ya* harfinin ziyadesi ile, *mazisinin* dört harfli olmasıdır.
Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları

Zeyd kalemi yardı, yani şakk etti.

3. Bab:

Alameti, *aynul fi'l* ile *lamul fi'l* arasında bir *vav* harfinin ziyadesi ile, *mazisinin* dört harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları

Zeyd, Kur'an'ı aşikar okudu.

4. Bab:

Alameti, *aynul fi'l* ile *lamul fi'l* arasında bir *ya* harfinin ziyadesi ile, *mazisinin* dört harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları

Zeyd sürctü, ayağı kaydı.

5. Bab:

Alameti, *lamul fi'l* cinsinden bir harfin , sona ilavesi ile, *mazisinin* dört harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları

Zeyd , gömleği giydirdi.

6. Bab:

Alameti, sonuna bir *ya* harfinin ziyadesi ile, *mazisinin* dört harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları

Zeyd , kafası üzere uyudu.

Otuz beş babın üçü de rubai mücerrede ziyade edilenler içindir. Onlar iki çeşittir.

Birinci çeşitte, *rubai* üzerine tek bir harf *ziyade* edilmiştir. **Bu tek bir babdır.**

Alameti, evveline bir *te* harfinin ziyadesi ile, *mazisinin* beş harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları

Taşı yuvarladım, o taş da yuvarlandı.

İkinci çeşitte, *rubai* üzerine iki harf *ziyade* edilmiştir. **Bu iki babdır.**

1.Bab:

Alameti, evveline bir *hemze* ve *aynul fi'l* ile birinci *lamul fi'l* arasına iki bir *nun* , harfinin ilavesi ile, *mazisinin* altı harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları

Develeri, geri çevirerek topladım.
O develer de geri dönerek toplandılar.

2.Bab:

Alameti, evveline bir *hemze* ve sonuna ikinci *lamul fi'l* cinsinden bir harfin ilavesi ile, *mazisinin* altı harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları

Adamın cildindeki tüyler biraz hareketlenip dikildiği zaman , “ Adamın derisi ürperdi ” denilir.
Adamın cildindeki tüyler mubalağa ile intişar edince , “ Adamın derisi çok ürperdi ” denilir.

**Rubai mücerred üzerine tek harf ziyadesi ile elde edilen baba (*tedehrece babına) mülhak*
olan beş *bab* daha vardır.**

1.Bab:

Alameti, evveline bir *te* ve sonuna, *lamul fi'l* cinsinden bir harfin eklenmesi ile, *mazisinin* beş harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları

Zeyd , gömleği giydi, O gömlek de giyildi.

2.Bab:

Alameti, evveline bir *te* ve *faul fi'l* ile *aynul fi'l* arasına bir *vav* harfinin ziyadesi ile, *mazisinin* beş harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları

Ona çorap giydirdim, O da çorabı giydi.

3.Bab:

Alameti, evveline bir *te* ve *faul fi'l* ile *aynul fi'l* arasına bir *ya* harfinin ziyadesi ile, *mazisinin* beş harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları

Zeyd, şeytana uydu.

4.Bab:

Alameti, evveline bir *te* ve *aynul fi'l* ile *lamul fi'l* arasına bir *vav* harfinin ziyadesi ile, *mazisinin* beş harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları

Zeyd, sallanarak yürüdü.

5.Bab:

Alameti, evveline bir *te* ve sonuna bir *ya* harfinin ziyadesi ile, *mazisinin* beş harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları

Zeyd, kafası üzerine uyudu.

Yukarıdaki beş babda, mülhaklık, *te* harfinin dışında olan harflerin yanı *vav*, *ya*, *be* harflerinin ilavesi ile oluşmuştur.

Mesela *tecelbebe* kelimesindeki mülhaklık *ba* harfinin tekrar edilmesi ile meydana gelmiştir.

Te harfi ise kelimeye *mütavaat* anlamını katmaktadır. Çünkü *ilhak*, kelimenin evvelinde değil, ortasında ve sonunda olur.

“Şerhul Mufassal” adlı eserde de böyle izah edilmiştir.

Otuz beş babın ikisini de rubai mücerrede iki harf ziyade edilerek yapılan if'ulal babına mülhak olan iki bab teşkil etmektedir.

1.Bab:

Alameti, evveline bir *hemze*, *aynul fi'l* ile *lamul fi'l* arasına bir *nun* ve sonuna da *lamul fi'l* cinsinden bir başka harfin ziyadesi ile, *mazisinin* altı harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları

Adam göğsünü biraz dışarı çıkarıp sırtını içe çektiği zaman “ Adam kasıldı, çıkış göğüslü oldu “ denilir.

Adam göğsünü dışarı mubalağa ile (çok miktarda) çıkarıp sırtını içe çektiği zaman ise

“Adam mubalağa ile kasıldı, çıkış göğüslü oldu “ denilir.

2.Bab:

Alameti, evveline bir *hemze* , *aynul fi'l* ile *lamul fi'l* arasına bir *nun* ve sonuna da bir *ya* harfinin ziyadesi ile, *mazisinin* altı harfli olmasıdır.

Vezni, mevzunu, binası ve binası ile ilgili örnek cümleler tabloda gösterilmiştir.
Örnek cümlelerin anlamları

Onu ensesi (kafası) üzerine attım, O da kafası üzerine düştü.

Sonra bil ki;

Bu otuzbeş babın fiilleri ,aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi, *sülaşı*,
rubai,*mücerred*, *mezid*,*salim*
gayri salim oluşlarına göre sınıflandırılmışlardır.

Bu sınıflandırmaya , **aksam-ı semaniye** denilir. Salim fiiller, illet harfleri olan *vav* ve *ya* harflerini ihtiva etmemektedirler.

Sonra bil ki;

Bu otuzbeş babın fiilleri , aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi, *sahih*, *misal*, *ecvef*,
nakis,
lefif, *muzaf*, *mehmuz* olmak üzere yedi gruba ayrılmıştır.
Bu sınıflandırmaya da , **aksam-ı seb'a** denilir.

Sahih fiil, *vav*, *ya*, *elif*, *hemze* ve *şeddeli harf* ihtiva etmeyen fiildir.

Misal fiilin ,*faul fi'l* mukabilinde *illet harflerinden* biri bulunur

Ecvef fiilin ,*aynul fi'l* i mukabilinde *illet harflerinden* biri bulunur.

Nakis fiilin ,*lamul fi'l* i mukabilinde *illet harflerinden* biri bulunur

Lefif fiil ,*illet harflerinden* ikisini birden taşıyan fiildir.Bu *illet harfleri*, birbirine bitişik olursa *mekrun lefif*,

ayrı olursa *mefruk lefif* adını almaktadır.

Muzaf fiil,*faul fi'l* ile *aynul fi'l* mukabilinde *aynı cinsten iki harfi* bünyesinde taşımaktadır.

Muzaf fiillerde, idgam sözkonusudur.

İdgam;Aynı cinsten olan iki harfin birinin diğerine dahil edilmesidir.

İdgam üç çeşittir.

1-Vacib İdgam: Aynı cinsten olan iki harfden evvelkisinin *sakin* , ikincisinin *harekeli* olması halinde gerçekleşir.

2-Caiz İdgam: Aynı cinsten olan iki harfin ,evvelkisinin *harekeli*, ikincisinin *arız* bir *sukunla* *sakin* olması halinde gerçekleşir.

3-Mümtensi idgam (yasak idgam: Aynı cinsten olan iki harfin ,evvelkisi *harekeli*, ikincisi aslı bir *sukunla* *sakin* olursa, *idgam* yapmak caiz olmaz.

Mehmuz fiil: *faul fi'l* , *aynul fi'l* veya *lamul fi'l* mukabilinde *hemze* taşımaktadır.

Hemzenin , mukabilinde bulunduğu mevkiye göre , *mehmuzül fa*, *mehmuzül ayn*,
mehmuzül lam diye isimlendirilirler.

Aksamı seb'anın isimleri şu beyitte toplanmıştır.

**Sahihast ü misalest ü muzaaf
Lefif ü nakis ü mehmuz ü ecvef**

نَفْرَجٌ زَيْدٌ مِّنْهُ	Sık kere mürteaddi, Az kere lazımlı için
بَحْسَبٍ زَيْدٌ عَمَّا	İşte bir kere lazımlı, Az kere lazımlı için
بَحْسَبٍ زَيْدٌ عَمَّا	İşte bir kere lazımlı, Az kere lazımlı için
فَقَعْ زَيْدٌ بِالنَّابِ	İşte bir kere lazımlı, Az kere lazımlı için
وَجَلْ زَيْدٌ	İşte bir kere lazımlı, Az kere lazımlı için
حَسَنٌ زَيْدٌ مِّنْهُ	Ancak lazımlı için Sık kere mürteaddi, Az kere lazımlı için
حَسَنٌ زَيْدٌ مِّنْهُ	Ancak lazımlı için Sık kere mürteaddi, Az kere lazımlı için

أَكْثَرُ زَيْدٌ عَمَّا كُلَّ أَصْبَحَ الرَّجُلُ	Sık kere mürteaddi, Az kere lazımlı için Fili, fail ve mefulde çokluk için Çatallı, şatallı, mafallalı, vatanlı, vatanlı reket, az kere vahid için
طَوْقَ زَيْدٌ الْكَبِيرُ	İşte bir kere lazımlı, Az kere lazımlı için
فَاتَّلَ زَيْدٌ عَمَّا	İşte bir kere lazımlı, Az kere lazımlı için
أَغْوَ زَيْدٌ الْبَابِ	İşte bir kere lazımlı, Az kere lazımlı için

إِنْفَعَالًا	İnsansız, insansız, insansız İşte bir kere lazımlı, Az kere lazımlı için
إِنْفَعَالًا	İşte bir kere lazımlı, Az kere lazımlı için
إِنْفَعَالًا	İşte bir kere lazımlı, Az kere lazımlı için
إِنْفَعَالًا	İşte bir kere lazımlı, Az kere lazımlı için
إِنْفَعَالًا	İşte bir kere lazımlı, Az kere lazımlı için

إِسْتِشَارَةً	Sık kere mürteaddi, Az kere lazımlı ve bir işin yapımını talep için Lazımlı Mubalağı için
عَشْرَ بِالْأَرْضِ	İşte bir kere lazımlı, Az kere lazımlı için Lazımlı Mubalağı için
جَذَّ الْأَرْبَلِ	İşte bir kere lazımlı, Az kere lazımlı için
حَمْرَ زَيْدٌ	İşte bir kere lazımlı, Az kere lazımlı için

دُرْجَه زِيدَه	دُرْجَه زِيدَه	مُتَوَازِه	كَفِيلَه	4
دُرْجَه زِيدَه	دُرْجَه زِيدَه	مُتَوَازِه	كَفِيلَه	4 + 1

مُتَّفَقَّدٌ لِلْأَبْلَى فَمُحْكَمٌ بِالْأَبْلَى	Mütaveat için	آفونلاڭا آخىرىڭىم بېشىنە ئاخىرىنىڭماڭا	آفونلاڭا آخىرىڭىم بېشىنە ئاخىرىنىڭماڭا	آفونلاڭا آخىرىڭىم بېشىنە ئاخىرىنىڭماڭا
فَشَّعَ بِجَلَلِ الرَّجُلِ أَوْسَعَ بِجَلَلِ الرَّجُلِ	Lazımın mubalağıası için	آفونلاڭا آخىرىڭىم بېشىنە ئاخىرىنىڭماڭا	آفونلاڭا آخىرىڭىم بېشىنە ئاخىرىنىڭماڭا	آفونلاڭا آخىرىڭىم بېشىنە ئاخىرىنىڭماڭا

(c) (a) RUBAI MÜCERREDE VE RUBAI MEZİDDEN (b) ASLEN SÜLASİ OLUP (c) BABLARINA MÜLLHAK BABLAR

لazım için	Sadece lazımlı حُوْقَلَ زِيدٌ	1	فَوْعَالَةً
müteaddi için	Sadece müteaddi بِنَظَرِ زِيدٍ عَنِ الْأَقْلَمِ اِلَى شَقْقَهِ	2	قَيْتَلَةً
"	بِجَهْوَزِ زِيدٍ عَنِ الْقُرْآنِ	3	فَهَوْلَهً
lazımlı için	Sadece lazımlı عَثْرَتْ زِيدٌ عَنِ الْقُرْآنِ	4	وَعَيْلَهُ
müteaddi için	Müteaddi جَلِبْ بِزِيدٍ عَنْ أَجْلَبِهِ	5	فَعَكَلَةً
lazımlı için	Lazımlı سَلْوَهُ زِيدٌ عَنْ اِنْتَامِ عَلَيْهِ قَهْفَاهِ	6	قَهْلَيَّهُ

卷之三

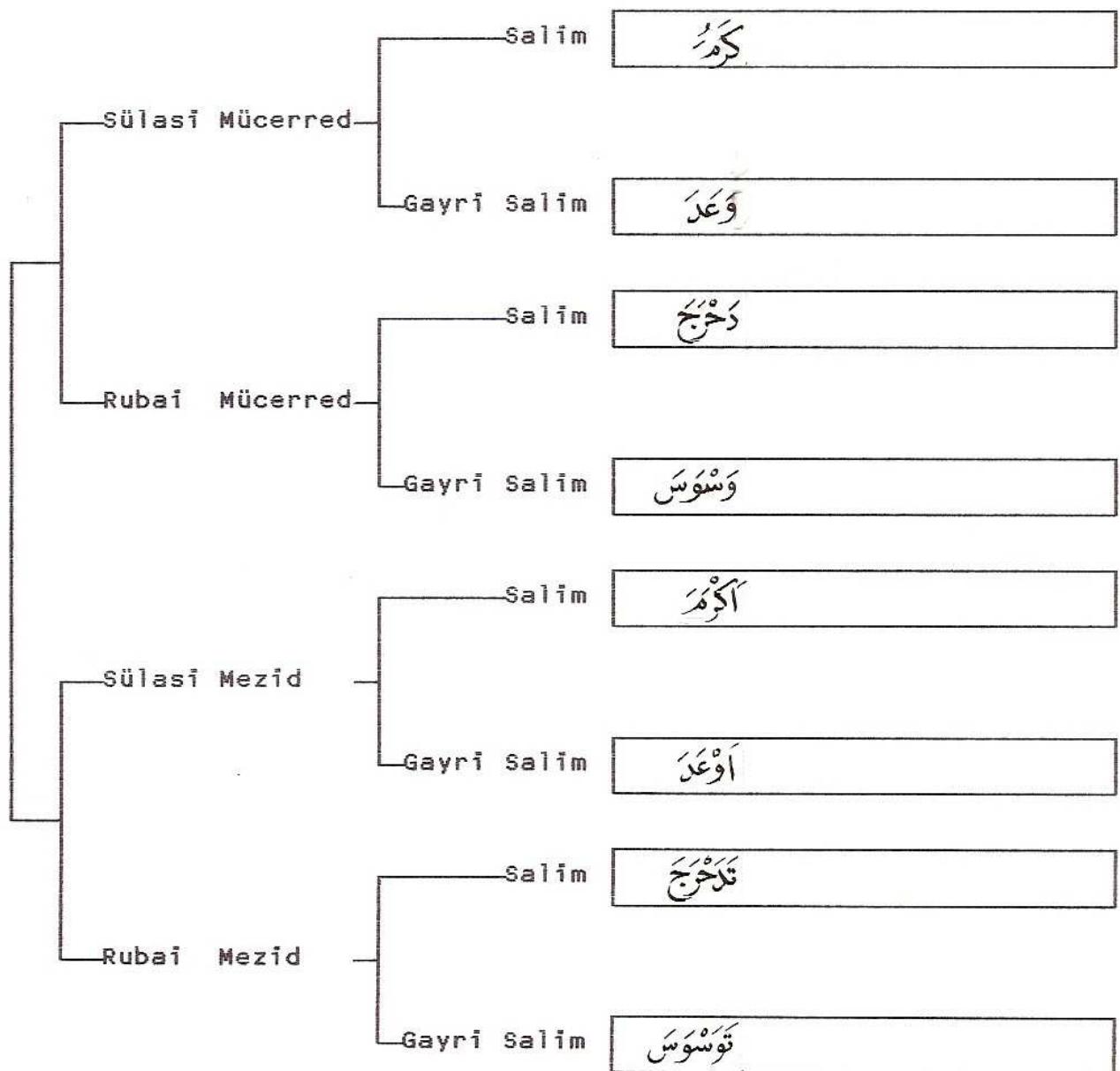
1	تَغْلِيْلَا	تَغْلِيْلَا	(b)	
2	تَغْوِيْلَا	تَغْوِيْلَا		3+2
3	تَفْجِيْلَا	تَفْجِيْلَا		
4	تَغْهُوْلَا	تَغْهُوْلَا		
5	كَفْجِيلَا	كَسْلِيقَيْلَا		

لَازِمٌ مُبَالَغَةٌ مُتَّفِقٌ بِهِ قَانِنْقَا أَوْ وَقْعٌ عَلَى قَدْرِهِ	Lazımın mubalağıası için Mütaveat için	إِقْتَسَارٌ كِتْقَنْسِيٌّ فِي قَعْدَنَا كَمَا إِشْلَاقٌ كِتْقَنْقَا أَوْ قَدْرَهُ	افْتَنَالَّا افْتَنَالَّا افْتَنَالَّا	1 2 3+3
---	---	--	---	------------------------------------

A K S A M I S E B A

1	Sahih	نصر
2	Misal	وعد
3	Ecvet	قال
4	Nakis	غزى زمى
5	Mekrun	طوى فوى
	Mefruk	وقي يقى
6	Muzaf	مُر
7	Mehmuzul Fa	أخذ
	Mehmuzul Ayn	سُعل
	Mehmuzul Lam	قرأ

A K S A M I   S E M A N I Y E

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِعْلَمْ

أَنَّ أَبْوَابَ التَّصْرِيفِ خَمْسَةٌ وَثَلَاثُونَ بَابًاً،

سِتَّةٌ مِنْهَا لِلثَّلَاثِيِّ الْمُجَرَّدِ.

البَابُ الْأَوَّلُ

فَعَلَ يَفْعُلُ، مَوْزُونُهُ نَصَرٌ يَنْصُرُ،

وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ عَيْنٌ فِعْلِهِ مَفْتُوحًا فِي الْمَاضِي

وَمَضْمُومًا فِي الْمُضَارِعِ،

وَبِنَاوِهُ لِلتَّعْدِيَةِ غَالِبًا،

وَقَدْ يَكُونُ لَازِمًا

مِثَالُ الْمُتَعَدِّي نَحْوُهُ: نَصَرٌ زَيْدٌ عَمْرًا.

وَمِثَالُ الْلَّازِمِ نَحْوُهُ: خَرَجَ زَيْدٌ.

والمُتَعَدِّي: هُوَ مَا يَتَجَاوِزُ فِعْلَ الْفَاعِلِ إِلَى الْمَفْعُولِ
بِهِ. **وَاللَّازِمُ**: هُوَ مَا لَمْ يَتَجَاوِزُ فِعْلَ الْفَاعِلِ إِلَى
الْمَفْعُولِ بِهِ بَلْ وَقَعَ فِي نَفْسِهِ.

البَابُ الثَّانِي

فَعَلَ يَفْعِلُ، مَوْزُونُهُ ضَرَبَ يَضْرِبُ،
وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ عَيْنُ فِعْلِهِ مَفْتُوحًا فِي الْمَاضِي
وَمَكْسُورًا فِي الْمُضَارِعِ،
وَبِنَاوِهُ أَيْضًا لِلتَّعْدِيَةِ غَالِبًا، وَقَدْ يَكُونُ لازِمًا.
مِثَالُ المُتَعَدِّي نَحْوُ: ضَرَبَ زَيْدٌ عُمْرًا.
وَمِثَالُ الْلَّازِمِ نَحْوُ: جَلَسَ زَيْدٌ.

البَابُ الثَّالِثُ

فَعَلَ يَفْعَلُ، مَوْزُونُهُ فَتَحَ يَفْتَحُ،
وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ عَيْنُ فِعْلِهِ مَفْتوحًا فِي الْمَاضِي
وَالْمُضَارِعِ بِشَرْطٍ أَنْ يَكُونَ عَيْنُ فِعْلِهِ أَوْ لَامُهُ وَاحِدًا
مِنْ حُرُوفِ الْخُلْقِ،

وَهِيَ سِتَّةٌ:

الْخَاءُ، وَالْخَاءُ، وَالْعَيْنُ، وَالْغَيْنُ، وَالْهَاءُ، وَالْهَمْزَةُ.

وَبِنَاوَهُ أَيْضًا لِلتَّعْدِيَةِ غَالِبًا، وَقَدْ يَكُونُ لازِمًا.

مِثَالُ الْمُتَعَدِّي نَحْوُهُ: فَتَحَ زَيْدُ الْبَابَ.

وَمِثَالُ الْلَّازِمِ نَحْوُهُ: ذَهَبَ زَيْدُ.

البَابُ الرَّابعُ

فَعِلَ يَفْعُلُ، مَوْرُونُهُ عَلِمَ يَعْلَمُ،
وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ عَيْنُ فِعْلِهِ مَكْسُورًا فِي الْمَاضِي،
وَمَفْتوحًا فِي الْمُضَارِعِ،
وَبِنَاوَهُ أَيْضًا لِلتَّعْدِيَةِ غَالِبًا، وَقَدْ يَكُونُ لازِمًا.
مِثَالُ الْمُتَعَدِّي نَحْوُهُ: عَلِمَ زَيْدُ الْمَسَأَةَ.
وَمِثَالُ الْلَّازِمِ نَحْوُهُ: وَجْلَ زَيْدٍ.

البَابُ الْخَامِسُ

فَعِلَ يَفْعُلُ، مَوْرُونُهُ حَسْنَ يَحْسُنُ.
وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ عَيْنُ فِعْلِهِ مَضْمُومًا فِي الْمَاضِي
وَالْمُضَارِعِ،
وَبِنَاوَهُ لَا يَكُونُ إِلَّا لازِمًا نَحْوُهُ: حَسْنَ زَيْدٍ .

البَابُ السَّادِسُ

فَعِلَ يَفْعِلُ، مَوْزُونُهُ حَسِبَ يَحْسِبُ.

وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ عَيْنُ فِعْلِهِ مَكْسُورًا فِي الْمَاضِي

وَالْمُضَارِعِ،

وَبِنَاوَهُ أَيْضًا لِلتَّعْدِيَةِ غَالِبًا وَقَدْ يَكُونُ لَازِمًا.

مِثَالُ الْمُتَعَدِّي نَحْوُ: حَسِبَ زَيْدٌ عَمْرًا فَاضِلاً.

وَمِثَالُ الْلَّازِمِ نَحْوُ: وَرِثَ زَيْدٌ.

وَاثْنَا عَشَرَ بَابًا مِنْهَا لِمَا زَادَ عَلَى الْثَّلَاثَيْ

وَهُوَ ثَلَاثَةُ أَنْوَاعٍ:

النَّوْعُ الْأَوَّلُ: وَهُوَ مَا زِيدَ فِيهِ حَرْفٌ وَاحِدٌ عَلَى

الثُّلَاثَةِ

وَهُوَ ثَلَاثَةُ أَبْوَابٍ:

البَابُ الْأَوَّلُ:

أَفْعَلْ يُفْعِلُ إِفْعَالًا، مَوْزُونُهُ أَكْرَمُ يُكْرِمُ إِكْرَامًا.

وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ عَلَى أَرْبَعَةِ أَحْرَفٍ،

بِزِيادَةِ الْهَمْزَةِ فِي أَوَّلِهِ.

وَبِنَاؤُهُ لِلتَّعْدِيَةِ غَالِبًا، وَقَدْ يَكُونُ لَا زِمَانًا.

مِثَالُ الْمُتَعَدِّيِّ نَحْوُهُ: أَكْرَمَ زَيْدٌ عَمْرًا.

وَمِثَالُ الْلَّازِمِ نَحْوُهُ: أَصْبَحَ الرَّجُلُ.

البَابُ الثَّانِي :

فَعَلٌ يُفَعِّلُ تَفْعِيلًا، مَوْزُونُهُ فَرَحَ يُفَرِّحُ تَفْرِيحاً.
وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ عَلَى أَرْبَعَةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ
حَرْفٍ وَاحِدٍ بَيْنَ الْفَاءِ وَالْعَيْنِ مِنْ جِنْسِ عَيْنٍ فِعْلِهِ،
وَبِنَاوَهُ لِلتَّكْثِيرِ غَالِبًا، وَهُوَ قَدْ يَكُونُ فِي الْفِعْلِ
نَحْوُ: طَوَّفَ زَيْدُ الْكَعْبَةَ.

وَقَدْ يَكُونُ فِي الْفَاعِلِ نَحْوُ: مَوْتَ الْإِبْلِ.
وَقَدْ يَكُونُ فِي الْمَفْعُولِ نَحْوُ: غَلَقَ زَيْدُ الْأَبْوَابَ.

البَابُ الثَّالِثُ :

فَاعَلٌ يُفَاعِلُ مُفَاعَلَةً وَفِعَالًا وَفِيَعَالًا،
مَوْزُونُهُ قَاتَلَ يُقَاتِلُ مُقَاتَلَةً وَقِتَالًا وَقِيتَالًا.
وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ عَلَى أَرْبَعَةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ
الْأَلِفِ بَيْنَ الْفَاءِ وَالْعَيْنِ.

وَبِنَاوْهُ لِلمُشَارَكَةِ بَيْنَ الْإِثْنَيْنِ غَالِبًا، وَقَدْ يَكُونُ
لِلواحِدِ. مِثَالُ المُشَارَكَةِ بَيْنَ الْإِثْنَيْنِ نَحْوُهُ: قَاتَلَ زَيْدٌ
عَمْرًا.

وَمِثَالُ الْواحِدِ نَحْوُهُ: قَاتَلَهُمُ اللَّهُ.

النَّوْعُ الثَّانِي: وَهُوَ مَا زِيدَ فِيهِ حَرْفًا نَّ عَلَى
الثَّلَاثِيِّ الْمُجَرَّدِ وَهُوَ خَمْسَةُ أَبْوَابٍ:

البَابُ الْأَوَّلُ:

إِنْفَعَلَ يَنْفَعِلُ إِنْفِعَالًا مَوْزُونٌ إِنْكَسَرٌ يَنْكَسِرُ
إِنْكِسَارًا. وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ عَلَى خَمْسَةِ
أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ الْهَمْزَةِ وَالنُّونِ فِي أَوَّلِهِ.

وَمَعْنَى الْمُطَاوَعَةِ: حُصُولُ أَثْرٍ الشَّيْءِ عَنْ تَعْلُقِ
الْفِعْلِ الْمُتَعَدِّي بِمَفْعُولِهِ
نَحْوُ: كَسَرْتُ الزُّجَاجَ فَانْكَسَرَ ذَلِكَ الزُّجَاجُ؛

فَإِنَّ إِنْكِسَارَ الزُّجَاجِ أَثْرٌ حَصَلَ عَنْ تَعْلُقِ الْكَسْرِ
الَّذِي هُوَ الْفِعْلُ الْمُتَعَدِّي.

البَابُ الثَّانِي:

إِفْتَعَلَ يَفْتَعِلُ اِفْتِعَالًا، مَوْزُونُهُ اِجْتَمَعَ يَجْتَمِعُ
اِجْتِمَاعًا. وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ عَلَى خَمْسَةِ
أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ الْهَمْزَةِ فِي أَوَّلِهِ وَالثَّالِثِ بَيْنَ الْفَاءِ
وَالْعَيْنِ.

وَبِنَاوْهُ لِلمَطَاوَعَةِ أَيْضًا
نَحُوا: جَمَعْتُ الإِبْلَ فَاجْتَمَعَ ذَلِكَ الإِبْلُ.

الْبَابُ الثَّالِثُ:

إِفْعَلٌ يَفْعَلُ إِفْعَلًا، مَوْزُونٌ إِحْمَرٌ يَحْمَرُ إِحْمَرًا.
وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ عَلَى خَمْسَةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ
الْهَمْزَةِ فِي أَوَّلِهِ وَحَرْفٌ آخَرٌ مِنْ جِنْسِ لَأْمٍ فِعْلِهِ
فِي آخِرِهِ.

وَبِنَاوْهُ لِمُبَالَغَةِ الْلَّازِمِ.
وَقِيلَ: لِلْأَلْوَانِ وَالْعِيُوبِ.
مِثَالُ الْأَلْوَانِ نَحْوُ: إِحْمَرٌ زَيْدٌ.
وَمِثَالُ الْعِيُوبِ نَحْوُ: اِعْوَرٌ زَيْدٌ.

البَابُ الرَّابعُ:

تَفَعَّلٌ يَتَفَعَّلُ تَفَعُّلًا، مَوْزُونُهُ تَكَلَّمٌ يَتَكَلَّمُ تَكَلُّمًا.

وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ عَلَى خَمْسَةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ
الثَّاءِ فِي أَوَّلِهِ وَحَرْفٍ آخَرَ مِنْ جِنْسِ عَيْنٍ فِعلِهِ بَيْنَ
الْفَاءِ وَالْعَيْنِ.

وَبِنَاوَهُ لِلتَّكَلُّفِ،

وَمَعْنِي التَّكَلُّفِ: تَحْصِيلُ الْمَطْلُوبِ شَيْئًا بَعْدَ شَيْئٍ.
نَحْوُ: تَعَلَّمْتُ الْعِلْمَ مَسْأَلَةً بَعْدَ مَسْأَلَةً.

البَابُ الْخَامِسُ: تَفَاعَلٌ يَتَفَاعَلُ تَفَاعُلًا،
مَوْزُونُهُ تَبَاعَدٌ يَتَبَاعَدُ تَبَاعُدًا.

وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ عَلَى خَمْسَةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ
الثَّاءِ فِي أَوَّلِهِ وَالْأَلِفِ بَيْنَ الْفَاءِ وَالْعَيْنِ.

وَبِنَاوَهُ لِلمُشَارِكَةِ بَيْنَ الْإِثْنَيْنِ فَصَاعِدًا.

مِثَالُ الْمُشَارِكَةِ بَيْنَ الْإِثْنَيْنِ نَحْوُهُ: تَبَاعَدَ زَيْدٌ عَنْ عَمْرٍو. وَمِثَالُ الْمُشَارِكَةِ بَيْنَ الْإِثْنَيْنِ فَصَاعِدًا نَحْوُهُ: تَصَاحَّ الْقَوْمُ.

النَّوْعُ التَّالِثُ: وَهُوَ مَا زِيدَ فِيهِ ثَلَاثَةُ أَحْرُفٍ عَلَى الثَّلَاثَيْنِ وَهُوَ أَرْبَعَةُ أَبْوَابٍ:

الْبَابُ الْأَوَّلُ: اسْتَفْعَلَ يَسْتَفْعِلُ اسْتِفْعَالًا، مَوْزُونُهُ اسْتَخْرَجَ يَسْتَخْرِجُ اسْتِخْرَاجًا. وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ عَلَى سِتَّةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ الْهَمْزَةِ وَالسَّيْنِ وَال்டَّاءِ فِي أَوَّلِهِ. وَبِنَاوَهُ لِلتَّعْدِيَةِ غَالِبًا، وَقَدْ يَكُونُ لَازِمًا.

مِثَالُ الْمُتَعَدِّي نَحْوُهُ: اسْتَخْرَجَ زَيْدُ الْمَالَ. وَمِثَالُ الْلَّازِمِ نَحْوُهُ: اسْتَحْجَرَ الطَّينُ. وَقِيلَ: لِطَلْبِ الْفِعْلِ. نَحْوُهُ: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ أَيُّ أَطْلُبُ الْمَغْفِرَةَ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى.

البَابُ الثَّانِي : افْعَوْلَ يَفْعَوْلَ افْعِيْعَالاً، مَوْزُونُهُ اعْشَوْشَبَ يَعْشَوْشَبَ اعْشِيشَابَاً. وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ عَلَى سِتَّةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ الْهَمْزَةِ فِي أَوَّلِهِ وَحَرْفٍ آخَرَ مِنْ جِنْسِ عَيْنٍ فِعلِهِ وَالْوَاوِ بَيْنَ الْعَيْنِ وَاللَّامِ. وَبِنَاؤُهُ لِمُبَالَغَةِ الْلَّازِمِ لِأَنَّهُ يُقَالُ عَشَبُ الْأَرْضُ إِذَا نَبَتَ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ فِي الْجُمْلَةِ، وَيُقَالُ اعْشَوْشَبُ الْأَرْضُ إِذَا كَثُرَ نَبَاتُ وَجْهِ الْأَرْضِ.

البَابُ الثَّالِثُ : افْعَوْلَ يَفْعَوْلَ افْعِيْعَالاً، مَوْزُونُهُ اجْلَوَذَ يَجْلَوَذُ اجْلِوَادًا. وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ عَلَى سِتَّةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ الْهَمْزَةِ فِي أَوَّلِهِ وَالْوَاوَيْنِ بَيْنَ الْعَيْنِ وَاللَّامِ. وَبِنَاؤُهُ أَيْضًا لِمُبَالَغَةِ الْلَّازِمِ لِأَنَّهُ يُقَالُ :

جَلَدَ الْإِبْلُ إِذَا سَارَ سَيْرًا بِسُرْعَةٍ. وَيُقَالُ: اِجْلَوَذَ

الْإِبْلُ إِذَا سَارَ سَيْرًا بِزِيَادَةِ سُرْعَةٍ.

الْبَابُ الرَّابِعُ: اِفْعَالٌ يَفْعَالُ اِفْعِيْعَالًا، مَوْزُونُهُ اِحْمَارٌ يَحْمَارُ اِحْمِيرَارًا. وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ عَلَى سِتَّةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ الْهَمْزَةِ فِي أَوَّلِهِ وَالْأَلْفِ بَيْنَ الْعَيْنِ وَاللَّامِ وَحَرْفِ آخَرَ مِنْ جِنْسِ لَامِ فِعْلِهِ فِي آخِرِهِ، وِبِنَاءُهُ لِمُبَالَغَةِ الْلَّازِمِ؛ لَكِنْ هَذَا الْبَابُ أَبْلَغُ مِنْ بَابِ الْإِفْعَالِ لِأَنَّهُ يُقَالُ: حَمَرَ زَيْدٌ إِذَا كَانَ لَهُ حُمْرَةٌ فِي الْجُمْلَةِ. وَيُقَالُ: اِحْمَارَ زَيْدٌ إِذَا كَانَ لَهُ حُمْرَةٌ مُبَالَغَةً. وَيُقَالُ: اِحْمَارَ زَيْدٌ إِذَا كَانَ لَهُ حُمْرَةٌ زِيَادَةً مُبَالَغَةً.

وَوَاحِدٌ مِنْهَا لِلرُّبَاعِيِّ الْمُجَرَّدِ. وَهُوَ بَابٌ وَاحِدٌ،

وَزُنْهُ فَعْلَلَ يُفَعِّلُ فَعْلَلَةً وَفِعْلَلًا، مَوْزُونُهُ دَحْرَجَ

يُدَحِّرُ دَحْرَجَةً وَدِحْرَاجًا. وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ
 مَاضِيهِ عَلَى أَرْبَعَةِ أَحْرُفٍ بِأَنْ يَكُونَ جَمِيعُ حُرُوفِهِ
 أَصْلِيَّةً. وَبِنَاوَهُ لِلتَّعْدِيَّةِ غَالِبًا، وَقَدْ يَكُونُ لَازِمًا.
 مِثَالُ الْمُتَعَدِّي نَحْوُ: دَحْرَجَ زَيْدُ الْحَجَرَ. وَمِثَالُ الْلَّازِمِ
 نَحْوُ: دَرْبَخَ زَيْدُ.
 وَسِتَّةُ مِنْهَا مُلْحَقٌ دَحْرَجٌ، (وَيُقَالُ لِهَذِهِ السِّتِّ
 الْمُلْحَقُ بِالرُّبَاعِيِّ).
 الْبَابُ الْأَوَّلُ: فَوْعَلٌ يُفَوِّعِلُ فَوْعَلَةً وَفِي عَالٍ
 مَوْزُونُهُ حَوْقَلٌ يُحَوِّقِلُ حَوْقَلَةً وَحِيْقَالًاً. وَعَلَامَتُهُ أَنْ
 يَكُونَ مَاضِيهِ عَلَى أَرْبَعَةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ الرَّوَاوِ بَيْنَ
 الْفَاءِ وَالْعَيْنِ. وَبِنَاوَهُ لِلَّازِمِ فَقَطْ، نَحْوُ: حَوْقَلَ زَيْدُ.

البَابُ الثَّانِي: فَيَعْلَمُ يُفْعِلُ فَعِيلَةً وَفِعَالًاً،
 مَوْزُونُهُ بَيْطَرٌ يُبَيْطِرُ بَيْطَرَةً وَبَيْطَارًا. وَعَلَامَتُهُ أَنْ
 يَكُونَ مَاضِيهِ عَلَى أَرْبَعَةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ الْيَاءِ بَيْنَ
 الْفَاءِ وَالْعَيْنِ. وَبِنَاوَهُ لِلتَّعْدِيَةِ فَقَطْ، نَحُوا: بَيْطَرٌ زَيْدٌ
 الْقَلْمَ أَيْ شَقَّهُ.

البَابُ الثَّالِثُ: فَعَوْلَمُ يُفَعِّولُ فَعَوْلَةً وَفَعَوْلًاً،
 مَوْزُونُهُ جَهْوَرٌ يُجَهْوِرُ جَهْوَرَةً وَجَهْوَارًا. وَعَلَامَتُهُ أَنْ
 يَكُونَ مَاضِيهِ عَلَى أَرْبَعَةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ الْوَاءِ بَيْنَ
 الْعَيْنِ وَاللَّامِ، وَبِنَاوَهُ أَيْضًا لِلتَّعْدِيَةِ نَحُوا: جَهْوَرٌ زَيْدٌ
 الْقُرْآنَ.

البَابُ الرَّابُّ: فَعَيْلَمُ يُفَعِّيلَ فَعِيلَةً وَفِعَالًاً،
 مَوْزُونُهُ عَثِيرٌ يُعَثِّيرُ عَثِيرَةً وَعَثِيرَارًا. وَعَلَامَتُهُ أَنْ
 يَكُونَ مَاضِيهِ عَلَى أَرْبَعَةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ الْيَاءِ بَيْنَ

العَيْنِ وَاللَّامِ. وَبِنَاوْهُ لِلَّازِمِ، نَحْوُ: عَثِيرَ زَيْدُ أَيْ طَلَعَ.

البَابُ الْخَامِسُ: فَعْلَلَ يُفَعِّلُ فَعْلَلَةً وَفِعْلَلَأً، مَوْزُونُهُ جَلْبَ يُجَلِّبُ جَلْبَةً وَجَلْبَابًا. وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ عَلَى أَرْبَعَةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ حَرْفٍ وَاحِدٍ مِنْ جِنْسِ لَامِ فِعْلِهِ فِي آخِرِهِ. وَبِنَاوْهُ لِلتَّعْدِيَةِ فَقَطْ، نَحْوُ: جَلْبَ زَيْدٌ إِذَا لَيْسَ الْجَلْبَابَ.

البَابُ السَّادِسُ: فَعْلَى يُفَعِّلِي فَعْلَيَةً وَفِعْلَاءً، مَوْزُونُهُ سَلْقَى يُسَلْقِي سَلْقَيَةً وَسِلْقَاءً. وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ عَلَى أَرْبَعَةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ الْيَاءِ فِي آخِرِهِ. وَبِنَاوْهُ لِلتَّعْدِيَةِ نَحْوُ: سَلْقَيْتُ رَجُلًا. وَيُقَالُ لِهِذِهِ السَّتَّةِ الْمُلْحَقُ بِالرَّبَاعِيِّ، وَمَعْنَى الْإِلْحَاقِ اتِّحَادُ الْمَصْدَرَيْنِ أَيْ الْمُلْحَقُ وَالْمُلْحَقُ بِهِ.

وَثَلَاثَةُ مِنْهَا لِمَا زَادَ عَلَى الرُّبَاعِيِّ الْمُجَرَّدِ وَهُوَ
عَلَى نَوْعَيْنِ:

النَّوْعُ الْأَوَّلُ: وَهُوَ مَا زِيدَ فِيهِ حَرْفٌ وَاحِدٌ
عَلَى الرُّبَاعِيِّ الْمُجَرَّدِ، وَهُوَ بَابٌ وَاحِدٌ، وَزَنْهُ تَفَعْلَلٌ
يَتَفَعَّلُ تَفَعُّلًا، مَؤْزُونٌ تَدَحْرَجَ يَتَدَحْرَجُ تَدَحْرِجًا.
وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ عَلَى خَمْسَةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ
الثَّاءِ فِي أَوَّلِهِ، وَبِنَاؤُهُ لِلمُطَاوِعَةِ نَحْوُ: دَحْرَجْتُ
الحَجَرَ فَتَدَحْرَجَ ذَلِكَ الحَجَرُ.

النَّوْعُ الثَّانِي: وَهُوَ مَا زِيدَ فِيهِ حَرْفًا نَّانٍ عَلَى
الرُّبَاعِيِّ الْمُجَرَّدِ وَهُوَ بَابًا نَّانٍ:

البَابُ الْأَوَّلُ: افْعَنْلَ يَفْعَنْلَ افْعِنْلَلًا، مَؤْزُونٌ
أَخْرَبْحَمَ يَخْرَبْحَمُ أَخْرَبْحَامًا. وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ
عَلَى سِتَّةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ الْهَمْزَةِ فِي أَوَّلِهِ وَالنُّونِ بَيْنَ

العَيْنِ وَاللَّامِ الْأُولَى، وَبِنَاوْهُ لِلنُّطَاوَعَةِ أَيْضًا، نَحْوُ :

حَرْجَمْتُ الْإِبْلَ فَأَخْرَجْتُمْ ذَلِكَ الْإِبْلَ.

الْبَابُ الثَّانِي : إِفْعَلَ يَفْعَلُ افْعِلَلًا، مَوْزُونُهُ اقْشَعَرٌ يَقْشَعِرُ اقْشِعْرَارًا. وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ

عَلَى سِتَّةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ الْهَمْزَةِ فِي أَوَّلِهِ وَحَرْفٍ آخَرَ

مِنْ جِنْسِ لَامِهِ الثَّانِيَةِ فِي آخِرِهِ، وَبِنَاوْهُ لِمُبَالَغَةِ

الْلَّازِيمِ لِأَنَّهُ يُقَالُ : قَشْعَرٌ جِلْدُ الرَّجُلِ إِذَا انتَشَرَ

شَعْرٌ جِلْدِهِ فِي الْجُمْلَةِ. وَيُقَالُ : إِقْشَعَرٌ جِلْدُ الرَّجُلِ

إِذَا انتَشَرَ شَعْرٌ جِلْدِهِ مُبَالَغَةً.

وَخَمْسَةُ مِنْهَا لِمُلْحِقِ تَدَحْرَجٍ :

الْبَابُ الْأَوَّلُ : تَفَعَّلَ يَتَفَعَّلُ تَفَعُّلًا، مَوْزُونُهُ

بَحَلْبَ بَيَتَجَلْبُ بَحَلْبَيَا. وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ

عَلَى خَمْسَةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ التَّاءِ فِي أَوَّلِهِ وَحَرْفٍ آخَرَ
مِنْ جِنْسِ لَامِ فِعْلِهِ فِي آخِرِهِ. وَبِنَاوْهُ لِالْأَذِيمِ، نَحْوُ:
تَحَلَّبَ زَيْدٌ.

الْبَابُ الثَّانِي: تَفْؤَلَ يَتَفْؤَلُ تَفْؤُلًاً، مَوْزُونُهُ
تَحَوَّرَبَ يَتَجَوَّرَبَ تَحَوَّرْبًا. وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ
عَلَى خَمْسَةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ التَّاءِ فِي أَوَّلِهِ وَالوَao بَيْنَ
الْفَاءِ وَالْعَيْنِ. وَبِنَاوْهُ لِالْأَذِيمِ نَحْوُ: تَحَوَّرَبَ زَيْدٌ.

الْبَابُ الثَّالِثُ: تَفَيَّعَلَ يَتَفَيَّعَلُ تَفَيَّعُلًاً، مَوْزُونُهُ
تَشَيْطَنَ يَتَشَيْطَنُ تَشَيْطُنًا. وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ
مَاضِيهِ عَلَى خَمْسَةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ التَّاءِ فِي أَوَّلِهِ وَالْيَاءِ
بَيْنَ الْفَاءِ وَالْعَيْنِ. وَبِنَاوْهُ لِالْأَذِيمِ نَحْوُ: تَشَيْطَنَ زَيْدٌ.

البَابُ الرَّابِعُ: تَفَعُولٌ يَتَفَعَّلُ تَفَعُولاً، مَوْزُونٌ
 تَرْهُوكَ يَتَرْهُوكُ تَرْهُوكاً. وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ
 عَلَى خَمْسَةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ التَّاءِ فِي أَوَّلِهِ وَالوَاوِ بَيْنَ
 الْعَيْنِ وَاللَّامِ، وَبِنَاؤُهُ لِلَّازِمِ نَحْوُ: تَرْهُوكَ زَيْدٌ.

البَابُ الْخَامِسُ: تَفَعْلَى يَتَفَعَّلَى تَفَعْلِيَا، مَوْزُونٌ
 تَسْلُقَى يَتَسْلُقَى تَسْلُقِيَا. وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ
 عَلَى خَمْسَةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ التَّاءِ فِي أَوَّلِهِ وَاليَاءِ فِي
 آخِرِهِ. وَبِنَاؤُهُ لِلَّازِمِ، نَحْوُ: تَسْلُقَى زَيْدٌ أَيْ نَامَ
 عَلَى قَفَاهُ.

إِعْلَمُ أَنَّ حَقِيقَةَ الْإِلْحَاقِ فِي هَذِهِ الْمُلْحَقَاتِ
 إِنَّمَا تَكُونُ بِزِيَادَةِ غَيْرِ التَّاءِ، مَثَلًاً الْإِلْحَاقُ فِي تَحْلِبَبِ

إِنَّمَا هُوَ بِتَكْرَارِ الْبَاءِ، وَالثَّاءُ إِنَّمَا دَخَلَتْ لِمَعْنَى
 الْمُطَاوِعَةِ كَمَا كَانَتْ فِي تَدَحْرِجٍ؛ لِأَنَّ الْإِلْحَاقَ لَا
 يَكُونُ فِي أَوَّلِ الْكَلْمَةِ بَلْ فِي وَسْطِهَا وَآخِرِهَا عَلَى
 مَا صَرَّحَ بِهِ فِي شَرْحِ الْمُفَصَّلِ.
 وَاثْنَانِ لِمُلْحَقِ احْرَبَحَمْ :
 الْبَابُ الْأَوَّلُ: إِفْعَنْلَ يَفْعَنْلَ إِفْعِنْلَلَأً، مَؤْزُونُهُ
 إِقْعَنْسَ يَقْعَنْسُ إِقْعِنْسَا سَا. وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ
 مَاضِيهِ عَلَى سِتَّةِ أَحْرُفٍ بِزِيَادَةِ الْهَمْزَةِ فِي أَوَّلِهِ
 وَالنُّونِ بَيْنَ الْعَيْنِ وَاللَّامِ وَحَرْفِ آخَرِ مِنْ جِنْسِ لَامِ
 فِعْلِهِ فِي آخِرِهِ. وَبِنَاؤُهُ لِمُبَالَغَةِ الْلَّازِمِ؛ لِأَنَّهُ يُقَالُ:
 قَعَسَ الرَّجُلُ إِذَا خَرَجَ صَدْرُهُ فِي الْجُمْلَةِ. وَيُقَالُ:
 إِقْعَنْسَ الرَّجُلُ إِذَا خَرَجَ صَدْرُهُ وَدَخَلَ ظَهْرُهُ
 مُبَالَغَةً.

آلَبُ الثَّانِي: إِفْعَنْلَى يَفْعَنْلِي إِفْعِنْلَاءً، مَوْزُونُهُ اِسْلَنْقَى يَسْلَنْقِي اِسْلِنْقَاءً. وَعَلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ مَاضِيهِ عَلَى سِتَّةِ أَخْرُوفٍ بِزِيَادَةِ الْهَمْزَةِ فِي أَوَّلِهِ وَالنُّونِ بَيْنَ الْعَيْنِ وَاللَّامِ وَالْيَاءِ فِي آخِرِهِ. وَبِنَاوَهُ لِلْأَذْمِ نَحْوُ اِسْلَنْقَى زَيْدٌ.

ثُمَّ أَعْلَمُ أَنَّ الْفِعْلَ الْمُنْحَصِرَ فِي هَذِهِ الْأَبْوَابِ إِمَّا ثُلَاثَيْ مُحَرَّدٌ سَالِمٌ نَحْوُهُ: كَرْمٌ. وَإِمَّا ثُلَاثَيْ مُحَرَّدٌ غَيْرُ سَالِمٍ نَحْوُهُ: وَعْدٌ. وَإِمَّا رُبَاعِيْ مُحَرَّدٌ سَالِمٌ نَحْوُهُ: دَحْرَجٌ. وَإِمَّا رُبَاعِيْ مُحَرَّدٌ غَيْرُ سَالِمٍ نَحْوُهُ: وَسْوَسَ وَزَلْزَلٌ. وَإِمَّا ثُلَاثَيْ مَزِيدٌ فِيهِ سَالِمٌ نَحْوُهُ: أَكْرَمٌ. وَإِمَّا ثُلَاثَيْ مَزِيدٌ فِيهِ غَيْرُ سَالِمٌ نَحْوُهُ: أَوْعَدٌ. وَإِمَّا رُبَاعِيْ مَزِيدٌ فِيهِ سَالِمٌ نَحْوُهُ: تَدَحْرَجٌ. وَإِمَّا رُبَاعِيْ مَزِيدٌ فِيهِ

غَيْرُ سَالِمٍ نَحْوُهُ: تَوَسْوِسٌ. وَيُقَالُ لِهَذِهِ الْأَقْسَامِ:
الْأَقْسَامُ التَّشَانِيَّةُ.

وَاعْلَمُ أَنَّ كُلَّ فِعْلٍ إِمَّا صَحِيحٌ، وَهُوَ الَّذِي
لَيْسَ فِي مُقَابَلَةٍ فَائِهٍ، وَعَيْنِهِ، وَلَامِهِ حَرْفٌ مِنْ
حُرُوفِ الْعِلَّةِ وَهِيَ: الْوَاءُ، وَالْيَاءُ، وَالْأَلِفُ، وَالْمَمْزَهُ،
وَالتَّضْعِيفُ. نَحْوُهُ: نَصَرٌ. وَإِمَّا مُعْتَلٌ وَهُوَ الَّذِي
يَكُونُ فِي مُقَابَلَةٍ فَائِهٍ حَرْفٌ مِنْ حُرُوفِ الْعِلَّةِ،
نَحْوُهُ: وَعَدٌ، وَيَسَرٌ. وَإِمَّا أَجْوَفٌ وَهُوَ الَّذِي يَكُونُ
فِي مُقَابَلَةٍ عَيْنِهِ حَرْفٌ مِنْ حُرُوفِ الْعِلَّةِ، نَحْوُهُ: قَالٌ،
وَكَالٌ. وَإِمَّا نَاقِصٌ وَهُوَ الَّذِي يَكُونُ فِي مُقَابَلَةٍ لَامِهِ
حَرْفٌ مِنْ حُرُوفِ الْعِلَّةِ، نَحْوُهُ: غَرَّاً، وَرَمَى. وَإِمَّا
لَفِيفٌ وَهُوَ الَّذِي يَكُونُ فِيهِ حَرْفَانٍ مِنْ حُرُوفِ
الْعِلَّةِ وَهُوَ عَلَى قِسْمَيْنِ: الْأَوَّلُ: الْلَّفِيفُ الْمَقْرُونُ

وَهُوَ الَّذِي يَكُونُ فِي مُقَابَلَةٍ عَيْنِهِ وَلَا مِهِ حَرْفَانِ مِنْ حُرُوفِ الْعِلَّةِ، نَحْوُ طَوَى. وَالثَّانِي: الْلَّفِيفُ الْمَفْرُوقُ وَهُوَ الَّذِي يَكُونُ فِي مُقَابَلَةٍ فَائِهِ وَلَا مِهِ حَرْفَانِ مِنْ حُرُوفِ الْعِلَّةِ، نَحْوُ وَقَى. وَإِمَّا مُضَاعَفٌ وَهُوَ الَّذِي يَكُونُ عَيْنُهُ وَلَا مُهُهُ مِنْ جِنْسٍ وَاحِدٍ، نَحْوُ مَدَّ، أَصْلُهُ مَدَّ حُذِفَتْ حَرَكَةُ الدَّالِ الْأُولَى ثُمَّ أُدْغِمَتْ فِي الدَّالِ الثَّانِيَةِ. وَالإِدْغَامُ إِذْخَالُ أَحَدِ الْمُتَجَانِسِينَ فِي الْآخِرِ. وَهُوَ عَلَى ثَلَاثَةِ أَنْوَاعٍ:

النَّوْعُ الْأَوَّلُ: وَاجِبٌ: وَهُوَ أَنْ يَكُونَ الْحَرْفَانِ الْمُتَجَانِسَانِ مُتَحَرِّكَيْنِ أَوْ يَكُونَ الْحَرْفُ الْأَوَّلُ سَاكِنًا وَالْحَرْفُ الثَّانِي مُتَحَرِّكًا، نَحْوُ مَدَّ يَمْدُّ مَدًّا.

النَّوْعُ الثَّانِي: جَائِزٌ: وَهُوَ أَنْ يَكُونَ الْحَرْفُ
الْأَوَّلُ مِنَ الْمُتَجَانِسِينَ مُتَحَرِّكًا، وَالْحَرْفُ الثَّانِي
سَاكِنًا بِسُكُونٍ عَارِضٍ، نَحْوُ: لَمْ يَمْدُدْ أَصْلُهُ لَمْ يَمْدُدْ
فَنُقِلَتْ حَرَكَةُ الدَّالِ الْأُولَى إِلَى الْمِيمِ ثُمَّ حُرِّكَتِ
الْدَّالُ الثَّانِيَةُ إِمَّا بِالْفَتْحِ أَوْ بِالضَّمِّ أَوْ بِالْكَسْرِ
لِكَوْنِ سُكُونِهَا عَارِضاً، ثُمَّ أُدْغِمَتْ الْدَّالُ الْأُولَى
فِيهَا، فَصَارَ لَمْ يَمْدُدْ بِالإِدْغَامِ، وَيَجُوزُ لَمْ يَمْدُدْ بِالْفَكِّ.

النَّوْعُ الثَّالِثُ: مُمْتَنِعٌ: وَهُوَ أَنْ يَكُونَ الْأَوَّلُ
مِنَ الْمُتَجَانِسِينَ مُتَحَرِّكًا، وَالثَّانِي سَاكِنًا بِسُكُونٍ
أَصْلِيٍّ، نَحْوُ: مَدَدْتُ إِلَى مَدْدَنَ. وَإِمَّا مَهْمُوزٌ وَهُوَ
الَّذِي يَكُونُ أَحَدُ حُرُوفِهِ الْأَصْلِيَّةِ هَمْزَةٌ، نَحْوُ: أَخَذَ،
وَسَأَلَ، وَقَرَأَ. فَإِنْ كَانَتِ الْهَمْزَةُ فِي مُقَابَلَةٍ فَأَيْهِ
يُسَمَّى مَهْمُوزَ الْفَاءِ وَإِنْ كَانَتْ فِي مُقَابَلَةٍ عَيْنِهِ

يُسَمَّى مَهْمُوزَ الْعَيْنِ. وَإِنْ كَانَتْ فِي مُقَابَلَةٍ لِأَمِهِ
يُسَمَّى مَهْمُوزَ الْلَّامِ. وَيُقَالُ لِهُذِهِ الْأَقْسَامِ: الْأَقْسَامُ
السَّبْعَةُ يَجْمَعُهَا هَذَا الْبَيْتُ:
صَحِيحَسْتِ مِثَالِسْتِ وَمُضَاعَفٌ ... لَفِيفُ
وَنَاقِصٌ وَمَهْمُوزٌ وَجُحَوْف

halisiyye.com